

## **Лекція 6. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ, ПРІОРИТЕТИ**

### **План**

1. Академічна доброчесність як сучасна вимога при написанні наукової роботи.
2. Прояви академічної недоброчесності.
3. Найпоширеніші методи приховування плагіату та шляхи подолання проблеми.

**1. Академічна доброчесність як сучасна вимога при написанні наукової роботи.** Інформатизація суспільства, стрімкий розвиток технологій та вільний доступ до продуктів інтелектуальної власності полегшують процес використання та поширення інформації. Паралельно з цими позитивними явищами набувають усе більших обертів процеси недоброчесного запозичення, привласнення і використання чужих ідей та думок усіма категоріями вітчизняних вчених, тобто як молодими, так і більш досвідченими. Щоправда, ця проблема притаманна не лише Україні. Так, університети Німеччини мають гарну репутацію, але й там є ряд прикладів недотримання принципів академічної доброчесності.

Шляхи подолання проблем, спричинених недотриманням принципів академічної доброчесності, стали в Україні предметом наукових досліджень та обговорення на різних академічних платформах. Утім, результати цих розвідок навряд чи можна вважати вичерпними через складність та неоднорідність проблеми. Подолання академічної нечесності перш за все потребує звернення до гідності людини, до її самоповаги та поваги до інших. Чим вищий рівень взаємоповаги, чесності та довіри у спільноті, тим краще людина здатна вирішити свої завдання. Поступово все більше людей, які працюють у сфері освіти, переконуються, що позитивні зрушення в країні слід починати з себе, із власного робочого місця і ставлення до виконання своїх обов'язків.

Питання академічної доброчесності та наслідків її недотримання як ніколи є актуальними для України. Адже недопустимою є ситуація, коли наукові роботи (від курсових до докторських) виконуються на замовлення, студентські роботи передаються від курсу до курсу лише зі зміненими титульними сторінками, у наукових текстах перефразовують чужі думки та видають за власні без посилання на їх справжнього автора, коли метою наукового дослідження є не нове наукове знання, а отримання вченого ступеня, і цей ряд можна продовжити. На жаль, через відсутність культури академічної доброчесності сучасні науковці не

вважають переклад з іноземної мови та подання перекладеного тексту як результат власного дослідження академічно недоброчесною поведінкою. І абсолютно неприпустимим є те, що в суспільстві це вважають нормою.

На жаль недбале ставлення до публікування академічних текстів стали нормою в українській освіті. Водночас існують два шляхи утворення та дотримання цієї норми – свідомо та несвідомо поведінка. Свідомо поведінка в недотриманні авторства текстів та результатів наукової роботи характеризується використанням результатів роботи інших учених, груп, організацій та презентація їх як власних, при цьому автор розуміє, що така діяльність порушує авторські права та принципи академічної доброчесності. Несвідомо поведінка полягає у відсутності знань та навичок застосування принципів академічної доброчесності. Несвідомо поведінка притаманна вченим, які не мають досвіду в написанні та презентації результатів наукової роботи, тобто переважно молодим вченим.

Значний поштовх у формуванні нової академічної культури, яка базується на довірі, чесності, прозорості, реальному навчанні, справжній науковій роботі, дав Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP), що адмініструється американськими радами з міжнародної освіти та здійснюється за підтримки Міністерства освіти і науки України та Посольства США в Україні.

*Академічна доброчесність* – одна з найважливіших складових частин вищої школи як соціального інституту. Вона означає, що в процесі навчання чи досліджень студенти, викладачі та молоді науковці керуються передусім принципами чесності, чесною праці та навчання. Академічна доброчесність – це моральний кодекс та етичні правила цивілізованого наукового та освітнього співтовариства. Поняття академічної доброчесності включає в себе такі цінності, як запобігання шахрайству, фальшуванню та плагіату; підтримка академічних стандартів; чесність і ретельність у дослідженнях та науковому видавництві.

**2. Прояви академічної недоброчесності.** Феномен академічної недоброчесності є багатограним та може набувати різних проявів. У його основі лежить умисне порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, зазвичай з метою отримання певних переваг. У будь-якому разі поширеність таких проявів завдає нищівного удару по якості освіти та якості наукових досліджень, перетворюючи їх на протилежні феномени – дипломовану псевдо освіту та небезпечну псевдонауку.

Прояви академічної недоброчесності можна розділити на дві групи: недоброчесність в освітній діяльності та недоброчесність у науковій діяльності.

Проте такий поділ є доволі умовним, адже в сучасних умовах освітня діяльність нерозривно пов'язана з науковою.

Найпоширенішим проявом академічної недоброчесності, безперечно, є плагіат, тобто навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань.

Плагіат може мати місце як при виконанні навчальних завдань, так і в науковій діяльності. Іноді трапляється й таке явище, як self-plagiarism або «recycling fraud», який передбачає використання власних попередніх праць автора в іншому контексті, без посилань на те, що такий текст уже був раніше використаний або опублікований.

Списування відповідей у іншої особи під час складання будь-якого виду підсумкового або поточного контролю (іспиту, тесту тощо) є проявом недоброчесності, який має стосунок здебільшого до освітнього процесу.

Придбання в інших осіб чи організацій з наступним поданням як власних результатів навчальної та наукової діяльності (звітів, рефератів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есе, статей, монографій, навчальних посібників тощо) є напевно сьогодні одним із найпоширеніших проявів недоброчесності поряд із плагіатом.

Цілу групу проявів академічної недоброчесності можна назвати академічним шахрайством, cheating, яке може набувати таких форм:

- підтасовування, фальсифікація пунктів бібліографії зазвичай виявляється у формі посилання на джерела, які не використовувалися в роботі;
- підтасовування, фальсифікація самих результатів наукових досліджень, тобто подання емпіричних даних, які відрізняються від дійсно отриманих з метою підтвердження власних теоретичних побудов;
- симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів є проявом недоброчесності, який часто підкріплюється фіктивними лікарськими довідками, отриманими незаконним способом.

Із розвитком інформаційних технологій, мінітюаризацією електронних пристроїв такий поширений до цього часу прояв недоброчесності, як використання під час контрольних заходів (іспиту, тесту, контрольної роботи тощо) заборонених допоміжних матеріалів (шпаргалок, конспектів тощо) поступово змінюється на використання під час контрольних заходів заборонених технічних засобів (мікронавушників, телефонів, смартфонів, планшетів тощо).

До шахрайства також належить підробка підписів в офіційних документах (залікових книжках, актах, звітах, угодах тощо). снує ще декілька способів академічного шахрайства, поширених серед осіб, що здобувають освіту, а саме: проходження процедур контролю знань підставними особами; здавання або репрезентація різними особами робіт з однаковим змістом як результату навчальної чи наукової діяльності; написання не своїх варіантів завдань на контрольних заходах; використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) під час виконання групових контрольних заходів, тестів тощо з однаковими варіантами; отримання несанкціонованої допомоги під час виконання тих завдань, які передбачають самостійне виконання.

Фабрикація даних або результатів, тобто отримання або оприлюднення результатів досліджень без проведення самого дослідження (експерименту, вимірювань тощо), найчастіше характерна під час здійснення наукової діяльності.

Наявність окремих норм та вимог щодо обов'язковості оцінювання наукових доробків з боку представників наукової спільноти спричиняє появу такої форми не доброчесності, як надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи. Недобросовісна конкуренція між особами, що здобувають освіту, або поміж науковцями іноді призводить до такого феномену, як завдання шкоди, псування, саботаж навчальної або дослідницької роботи інших осіб (псування, знищення цифрових файлів, паперових матеріалів тощо).

Імітація наукової та освітньої діяльності часто пов'язана з таким проявом нечесності, як включення до списку авторів наукових, навчальних видань або виконавців проєкту осіб, які не брали участь у підготовці (написанні) та в отриманні наукових результатів. Часто такі дії стають «узвичаєною традицією» у вітчизняних ВНЗ та академічних інститутах, коли до списку виконавців «автоматично» включають керівників наукових та навчальних установ, підрозділів, керівників дипломних робіт, магістерських та докторських дисертацій.

Такий прояв, як отримання або пропонування неправомірних винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг у навчальній, дослідницькій чи трудовій діяльності (корупція, хабарництво), може бути характерним на будь-якому рівні функціонування освітньо-наукової системи: від корупційних діянь на найвищому рівні під час розподілу бюджетного фінансування до «звичайного» оплаченого отримання оцінок за заліки, іспити. До проявів такого штибу варто

віднести також використання родинних або службових зв'язків для отримання позитивної або вищої оцінки під час складання будь-якого виду підсумкового контролю або переваг у науковій роботі.

Кримінальний відтінок має і така форма недоброчесності, як використання шантажу чи підкупу в навчальній та науковій діяльності. Частина з перерахованих вище проявів академічної недоброчесності може бути поєднана в групу, яку можна назвати «несанкціонована співпраця», яка крім всього передбачає надання допомоги для здійснення акту академічної нечесності – навмисна чи усвідомлена допомога або спроба допомоги іншому вчинити акт академічної нечесності.

**3. Найпоширеніші методи приховування плагіату та шляхи подолання проблеми.** Якби не були досконалі та потужні алгоритми пошуку запозичень у системах виявлення плагіату, завжди будуть умільці, які намагатимуться приховати явні факти плагіату. Розглянемо більш детально деякі приклади фальсифікації тексту та як система їх виявляє. Шахраї, які прагнуть приховати плагіат, вдаються до багатьох методів, а деколи їхні потуги вражають, бо здається, за той час поки вони модифікували текст та проводили з ним технічні махінації, можна було б написати нову повноцінну роботу. Можна виділити сім найпоширеніших методів (спроб) приховати наявність запозичень, які ще можна поділити на видимі та невидимі. Наприклад, стилістичну неоднорідність роботи фахівець може виявити без використання системи – це видимий метод.

Виділяють такі методи приховування плагіату:

1. Використання прихованих символів.
2. Заміна символів у слові латиницею.
3. Нерівномірне розміщення запозиченого тексту в роботі.
4. Стилiстична неоднорiднiсть дослідження.
5. Написання роботи складною мовою та заміна слів синонімами.
6. Маніпуляція цитатами.
7. Переклад.

*Приховані символи.* Цей метод, коли студенти намагалися приховати плагіат за допомогою додавання до основного тексту прихованих (невидимих) символів

Заміна символів у слові символами іншого алфавіту. Одним із найпопулярніших та найпростіших методів приховування плагіату є заміна літер з іншого алфавіту. За допомогою глобальної заміни, яку можна зробити в Microsoft Word, проводиться заміна кириличної «і» на латинську «i», як бачимо

різниці немає, а більшість безкоштовних систем сприймає це як нове слово і, відповідно, не може виявити наявного плагіату.

*Нерівномірне розміщення запозиченого тексту в роботі.* Часто, копіюючи один великий фрагмент тексту з джерела, його розпорошують рівномірно по своїй роботі, очевидно вважаючи що таким чином «оброблений» текст не є плагіатом. А це означає, що з одного джерела скопійовано великий фрагмент, який розділено по своєму тексту без посилання.

*Стилістична неоднорідність дослідження.* Якщо все ж таки система не змогла виявити запозичень, а жодна система у світі нині не може дати стовідсоткову гарантію того, що запозичення з мережі-Інтернет відсутні, то такий вид шахрайства фахівець може побачити добре проаналізувавши текст. Кожен викладач, який працює протягом семестру з тим чи іншим студентом, за кілька місяців добре оцінює знання та можливості кожного студента. Якщо ж надана студентом робота не відображає його потенційних можливостей, або стиль написання роботи виглядає надто складним для нього, до такої роботи потрібно поставитися уважніше. Якщо система проводить пошук за кількома критеріями, кількість пошуку в словосполученнях становить 5 або менше слів, то факти заміни слів синонімами система може знайти. Проте стиль написання роботи буде різнитися.

*Маніпуляція цитатами.* Дуже поширений метод приховування текстових запозичень. Справа в тому, що винахідливі студенти, які бачили, що система розпізнає дужки, лапки або інші знаки як прояв цитати в тексті, одразу це використовували. Необхідні символи ставилися на початку сторінки, і в кінці, потім замальовувалися білим кольором, відступи також редагувалися і в решті – решт цей текст передавався на перевірку викладачу. У звичайних умовах виявити таку підміну надто складно, тому викладач, нічого не підозрюючи, завантажував роботу на перевірку. Система ж бачила одну велику цитату в тексті, і, відповідно, коефіцієнти виявленого плагіату були низькими. Тому, якщо дати можливість редагувати звіт подібності системі на предмет правильності цитування, вона не зможе виявити плагіат, а кмітливі студенти одразу цим скористаються.

*Переклади.* Це один із найважчих для виявлення методів приховування плагіату. Справа в тому, що будь-яка світова система може визначити переклад машинним методом, тобто скориставшись або вільним google Translate, або ж розробленим власним модулем перекладу. Проте машинний переклад може виявити тільки до 20% запозичень. Якщо робота перекладена фаховим перекладачем або лінгвістом, то виявити такі прояви плагіату дуже важко.

На завершення необхідно додати, що жодне програмне забезпечення не може захистити університет чи установу від плагіату та шахрайства з автентичними текстами. Для того щоб викоринити цю проблему з університетів, потрібен комплексний підхід. Крім програмного забезпечення з виявлення плагіату в університетах повинні діяти процедури, які будуть регламентувати роботу системи, та вживатися дисциплінарні заходи, які будуть нести за собою покарання, позбавлення магістерських дипломів, вчених звань та наукових ступенів усіх плагіаторів.

### **Питання для самоконтролю**

1. Що таке академічна доброчесність, і які принципи вона включає?
2. Які основні фактори впливають на формування академічної культури?
3. Чим відрізняється свідома і несвідома поведінка в контексті недотримання академічної доброчесності?
4. Які найпоширеніші прояви академічної недоброчесності у навчальній діяльності?
5. Що таке self-plagiarism, і чому він вважається проявом недоброчесності?
6. Назвіть методи приховування плагіату, які використовують недоброчесні студенти чи науковці.
7. Яким чином стилістична неоднорідність тексту може вказувати на плагіат?
8. Як впливають інформаційні технології на поширення академічної недоброчесності?
9. У чому полягає роль Проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP)?
10. Які кроки мають бути зроблені для ефективного подолання плагіату в університетах?